

DOI 10.31392/ONP.2786-6890.7(2)/1.2024.09

UDC 373.3.015.3:159.925]:74

FINE ARTS AS A MEANS OF DEVELOPING NON-VERBAL INTELLIGENCE IN JUNIOR SCHOOLCHILDREN

Olena Matviienko

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Primary Education and
Innovative Pedagogy,
Dragomanov Ukrainian State University,
9, Pyrohova Str., Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-5746-4864>
e-mail: o.v.matviyenko@npu.edu.ua

Zhang Meng

PhD student in Pedagogy,
Dragomanov Ukrainian State University
9, Pyrohova Str., Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0001-9900-7370>
e-mail: men.chzhan@udu.edu.ua

Abstract. *The article is devoted to the study of the actual problem of developing non-verbal intelligence in primary schoolchildren, which is an important component of their emotional, social and cognitive development. In modern conditions, when society is rapidly transforming and the requirements for individual skills and competencies are changing, non-verbal intelligence is becoming particularly relevant. This is because it helps children to better navigate the social environment, understand and interpret non-verbal signals, which is important for successful adaptation in a team, development of communication skills and strengthening of emotional ties with others.*

The article discusses in detail the role of the visual arts as an effective tool for developing non-verbal intelligence in primary school. In particular, it is investigated how artistic activities, including drawing, working with colors and shapes, stimulate visual-spatial perception, imagination, empathy and emotional competence of students. The authors emphasize that in the process of visual arts activities, students acquire symbolic thinking skills, develop intuition, creativity, and the ability to think outside the box. This is especially valuable in the modern world, which is constantly changing and poses new challenges to the younger generation.

The article pays special attention to the development of emotional sensitivity through artistic activities. The authors emphasize that the ability to intuitively understand emotional states and express them through non-verbal means, such as colors, shapes, and textures, has a positive impact on the overall development of a child, contributes to the formation of emotional literacy, and opens up new opportunities for self-expression. The article also provides examples of integrating visual arts into the educational process, which allows students to develop their non-verbal abilities and enriches traditional teaching methods with elements of creative perception and deeper understanding.

In summary, the article emphasizes the need for a systematic approach to the development of non-verbal intelligence in primary school children as an important factor in the comprehensive development of the individual. The authors emphasize that the use of visual arts in the educational process contributes to the harmonious development of children, the formation of effective communication skills, creative thinking and emotional competence, which are extremely important in a modern society that places high demands on social adaptation and personal growth.

Key words: *non-verbal intelligence, primary school students, fine arts, emotional literacy, creative potential, visual-spatial perception, symbolic thinking, emotional sensitivity.*

DOI 10.31392/ONP.2786-6890.7(2)/1.2024.09

УДК 373.3.015.3:159.925]:74

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ НЕВЕРБАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Матвієнко О. В.

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри початкової освіти
та інноваційної педагогіки,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-5746-4864>
e-mail: o.v.matviyenko@npu.edu.ua

Чжан Мен

здобувачка третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0009-0001-9900-7370>
e-mail: men.chzhan@udu.edu.ua

Анотація. Стаття присвячена дослідженню актуальної проблеми розвитку невербального інтелекту у молодших школярів, що є важливою складовою формування їхнього емоційного, соціального та когнітивного розвитку. В сучасних умовах, коли відбувається швидка трансформація суспільства та змінюються вимоги до навичок і компетентностей особистості, невербальний інтелект набуває особливої актуальності. Це пов'язано з тим, що він допомагає дітям краще орієнтуватися в соціальному середовищі, розуміти та інтерпретувати невербальні сигнали, що є важливим для успішної адаптації в колективі, розвитку комунікативних здібностей і зміцнення емоційних зв'язків із оточуючими.

У статті детально розглядається роль образотворчого мистецтва як ефективного інструменту для розвитку невербального інтелекту в початковій школі. Зокрема, досліджено, як художня діяльність, що включає малювання, роботу з кольорами та формами, стимулює візуально-просторове сприйняття, уяву, емпатію та емоційну компетентність учнів. Автори акцентують увагу на тому, що в процесі образотворчої діяльності школярі набувають навичок символічного мислення, розвивають інтуїцію, креативний потенціал та вміння нестандартного підходу до розв'язання проблем. Це є особливо цінним у сучасному світі, що постійно змінюється та висуває нові виклики перед молодим поколінням.

Особлива увага в статті приділяється розвитку емоційної чутливості через образотворчу діяльність. Автори підкреслюють, що здатність до інтуїтивного розуміння емоційних станів та їх вираження через невербальні засоби, такі як кольори, форми та текстури, позитивно впливає на загальний розвиток дитини, сприяє формуванню емоційної грамотності та відкриває нові можливості для самовираження. Також у статті наведено приклади інтеграції образотворчої діяльності в навчальний процес, що дозволяє учням розвивати свої невербальні здібності та збагачує традиційні методи навчання елементами творчого сприйняття і глибшого розуміння.

У підсумку, стаття акцентує увагу на необхідності системного підходу до розвитку невербального інтелекту у дітей молодшого шкільного віку як важливого чинника всебічного розвитку особистості. Автори підкреслюють, що використання образотворчого мистецтва

в освітньому процесі сприяє гармонійному розвитку дітей, формуванню навичок ефективної комунікації, творчого мислення та емоційної компетентності, що є надзвичайно важливими в умовах сучасного суспільства, яке ставить високі вимоги до соціальної адаптації та особистісного зростання.

Ключові слова: *невербальний інтелект, молодші школярі, образотворче мистецтво, емоційна грамотність, творчий потенціал, візуально-просторове сприйняття, символічне мислення, емоційна чутливість.*

Вступ та сучасний стан проблеми дослідження. Сучасне суспільство вимагає гнучкості відповідно до викликів, які постають перед людиною. Вони стосуються й реформування освітньої сфери зокрема (Державний стандарт початкової освіти (2018), Концепція «Нова українська школа» (2016)). Аналіз педагогічних, психологічних, методичних джерел з проблеми розвитку інтелекту виявив зацікавленість дослідників до розгляду різних аспектів вирішення даної проблеми. Дослідженням феномену інтелекту займалися І. Аршава, Дж. Мейєр, П. Саловей, Дж. Стайн, М. Бреккет та ін. Дослідники І. Васильківський та С. Дерев'янку розкривають окремі аспекти проблеми цілеспрямованого розвитку інтелекту школярів. Відтак, сучасне соціальне та культурне середовище вимагає нових підходів до навчання та розвитку молодого покоління. У цьому контексті особливу увагу слід приділяти розвитку невербального інтелекту.

Розвиток невербального інтелекту молодших школярів є одним із пріоритетів сучасної освіти, адже він закладає основи для формування комплексних когнітивних навичок, зокрема здатності до візуального сприйняття, просторового мислення та інтерпретації символів. Невербальний інтелект охоплює різноманітні аспекти сприйняття і розуміння світу, що є ключовими для розвитку дитини в сучасному візуально орієнтованому суспільстві. Такий інтелект сприяє формуванню емоційної компетентності, здатності до інтуїтивного розуміння інформації та комунікації, що не передбачає використання вербальних засобів.

Одним із потужних інструментів для розвитку невербального інтелекту є образотворче мистецтво. Воно не лише розширює творчий потенціал дітей, але й активізує процеси візуально-просторового сприйняття, що є основою для навчання у майбутньому. Заняття образотворчою діяльністю сприяють розвитку уяви, емоційного реагування та здатності до аналізу й синтезу зорових образів. Досвід мистецької діяльності з раннього віку сприяє формуванню гнучкого і креативного мислення, здатності мислити метафорично, розв'язувати завдання нестандартним шляхом та сприймати світ багатогранно. Розглядаючи мистецтво як метод навчання, ми підтримуємо прагнення до інноваційної освіти, яка відповідає вимогам сучасного світу, що швидко змінюється, де від учня очікують здатності до самовираження та інтелектуальної гнучкості.

На сьогодні дослідження невербального інтелекту та його ролі у навчанні дітей молодшого шкільного віку набувають нової значущості, що зумовлено зростанням інтересу до мультисенсорного, інтегрованого підходу до навчання. Сучасні дослідження показують, що невербальний інтелект впливає не лише на розвиток просторового мислення, а й на формування соціально-емоційних навичок, критичного мислення та здатності до інтуїтивного пізнання. Це особливо важливо в контексті використання інтерактивних освітніх технологій та візуального контенту, що швидко заповнили освітній простір.

Серед педагогів і психологів зростає розуміння того, що невербальний інтелект є критично важливим для успішної адаптації дитини в умовах сучасного суспільства. Дослідження Говарда Гарднера, Льва Виготського та інших науковців доводять, що розвиток творчих, образних видів інтелекту сприяє загальному зростанню пізнавальних здібностей і є одним із компонентів формування багатокomпонентного інтелекту. Зокрема, Говард Гарднер у своїй теорії множинного інтелекту виокремлює візуально-просторовий інтелект, який безпосередньо пов'язаний із здатністю оперувати образами, аналізувати просторові об'єкти та формувати складні образи в уяві. Це допомагає дітям не тільки розуміти оточуючий світ, а й комунікувати свої ідеї, наміри й емоції через невербальні засоби.

Підвищена увага до значення образотворчого мистецтва у розвитку дітей зумовлена і тим, що традиційні освітні програми не завжди охоплюють невербальні аспекти навчання, орієнтуючись переважно на вербальні та логіко-математичні форми пізнання. Нині педагогічна наука активно досліджує й впроваджує програми, які інтегрують образотворче мистецтво у навчальний процес, використовуючи його як засіб для формування невербального інтелекту. Наприклад, новітні дослідження показують, що участь дітей в образотворчій діяльності сприяє поліпшенню їхніх досягнень у таких навчальних дисциплінах, як математика та природничі науки, через стимулювання просторового мислення та розвитку інтуїції.

Водночас у педагогічній практиці спостерігається брак ефективних методик, які б дозволяли систематично використовувати мистецтво для розвитку невербального інтелекту у молодших школярів. Актуальним завданням є розробка нових методичних підходів та освітніх програм, що інтегрують образотворче мистецтво для формування багатовимірного інтелекту школярів. Такі програми, спрямовані на розвиток невербальних навичок, можуть стати ефективним інструментом для підвищення інклюзивності освітнього процесу, адже мистецтво є універсальною мовою, зрозумілою кожній дитині, незалежно від її рівня підготовки та особливостей навчальних можливостей.

Таким чином, вивчення образотворчого мистецтва як засобу розвитку невербального інтелекту у молодших школярів є перспективною науковою проблемою, яка потребує подальшого дослідження та обґрунтування. Поглиблення знань у цьому напрямі здатне суттєво покращити якість освіти й сприяти гармонійному розвитку дитини в умовах сучасного суспільства.

Мета і завдання дослідження. Метою цього дослідження є обґрунтування та розробка методичних підходів до розвитку невербального інтелекту в учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва.

Для досягнення цієї мети необхідним є вирішення таких **завдань**: 1) аналіз наукової літератури з теми розвитку невербального інтелекту та його значення у навчанні дітей молодшого шкільного віку; 2) визначення основних компонентів невербального інтелекту, що формуються через образотворче мистецтво, таких як просторове мислення, зорово-просторова пам'ять, символічне мислення та емоційна експресія; 3) дослідження можливостей інтеграції методів образотворчого мистецтва у навчальний процес початкової школи; 4) розробка рекомендацій для вчителів щодо використання образотворчого мистецтва як засобу розвитку невербального інтелекту учнів.

Для реалізації поставлених завдань було використано комплекс теоретичних і емпіричних методів, зокрема: аналіз наукових і методичних джерел, спостереження, методики оцінки рівня розвитку невербального інтелекту, а також експери-

ментальні методи для вивчення ефективності застосування образотворчого мистецтва у навчальному процесі.

Це дослідження спрямоване на поглиблення розуміння ролі мистецтва у формуванні невербальних навичок у дітей, що є важливим етапом в їхньому інтелектуальному та емоційному розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У перекладі з латинської «інтелект» (*intellectus*) означає «розуміння, пізнання», загальні здібності до пізнання, розуміння та вирішення проблем. Поняття «інтелект» поєднує всі пізнавальні здібності індивіда: відчуття, сприйняття, уяву, пам'ять, мислення та ін. Саме сукупність пізнавальних процесів людини визначають її інтелект [7, с. 117].

У довідкових джерелах знаходимо наступні визначення категорії «інтелект». Так, дане поняття розглядають як: розум, здатність людини думати, мислити [4, с. 123]; відносно стійку структуру розумових здібностей індивіда [13, с. 155]; здатність до мислення [21, с. 111]; розумові здібності людини: здатність орієнтуватися в навколишньому середовищі, адекватно його відображати й перетворювати, спроможність розв'язувати завдання, приймати рішення, розумно діяти, передбачати [5, с. 137]; мисленнєві здібності людини, здатність орієнтуватись, аналізувати та адекватно відображати й перетворювати навколишній світ, навчатися та пізнавати його, засвоювати попередній досвід і прогнозувати розвиток особистості [23, с. 31].

Існують різні погляди та концепції, що розкривають структуру та зміст інтелекту. Л. Готтфредсон зазначала, що інтелект – це дуже загальна розумова здатність, яка включає можливість робити висновки, планувати, вирішувати проблеми, абстрактно мислити, розуміти складні ідеї, швидко навчатися та навчатися на основі досвіду [22 с. 33].

В дослідженнях Н. Отрощенко визначалось, що поняття «інтелект» еквівалентно загальної обдарованості особистості і є сукупністю загальних розумових здібностей [36, с. 93].

На думку вітчизняного дослідника С. Харченко «інтелект» – це багаторівнева організація пізнавальних сил, що охоплює процеси, стан та властивості особистості. Ця організація пов'язана з нейродинамічними, вегетативними та метаболічними характеристиками людини. Вони є своєрідними еквівалентами інтелекту і визначають міру розумової працездатності та ціну інтелектуальної напруги, ступінь їхньої корисності та шкідливості для здоров'я людини [17, с. 195].

З філософської точки зору, поняття «інтелект» окреслив науковець Є. Андрос. Він дав наступне визначення поняттю інтелект. Так, автор розглядає даний термін для означення пізнавальної здатності мислення, яка принципово відрізняється творчим, активним характером від пасивно чуттєвих форм пізнання. На його думку, інтелект безпосередньо пов'язаний з творчо-активним характером індивіда на відміну від його пасивно-чуттєвих форм сприйняття. «Мета інтелекту, – зазначає науковець, – створити порядок із хаосу шляхом налаштування об'єктивних параметрів реальності відповідно до індивідуальних потреб» [1, с. 97].

В мистецькому аспекті виділяють «музичний інтелект». Науковець Г. Гарднер, розумів здатність до створення, передачі і розуміння смислів, закладених в звуках. Сюди включені механізми, завдяки яким ми можемо сприймати висоту, ритм і тембр (якісні характеристики) звуку [2, с. 7]. Він характеризується відчуттям звуку та емоційною здатністю реагувати на нього. Основи даного інтелекту розвиваються в процесі набуття теоретичних знань про музику.

В свою чергу, психолог Г. Айзенк, зазначив, що загальний інтелект є універсальною психічною здатністю, в основі якої лежить генетично обумовлена властивість нервової системи опрацьовувати інформацію з певною швидкістю та точністю [2, с. 13]. Тобто, дослідник акцентує свою увагу на спадковому аспекті інтелекту людини. Він вважає, що найбільш генетично залежним виявляється вербальний інтелект (як здібність до словесно-мисленнєвого аналізу та синтезу).

В більшості наукових джерел «інтелект» трактується як відносно самостійна, динамічна структура пізнавальних властивостей особистості, що виникає на основі спадково закріплених (вроджених та набутих) анатомо-фізіологічних здібностей мозку та задатків, у взаємозв'язку з ними, що формується та проявляється в діяльності, обумовленої культурно-історичними умовами, що переважно забезпечує адекватну взаємодію з навколишньою дійсністю [14, с. 11].

Дослідники розглядають категорію «інтелект» у двох площинах. Згідно з першою точкою зору, інтелект – це успадкована риса, тобто людина народжується з певним набором розумових здібностей. Друге трактування поняття пов'язане зі швидкістю сприйняття, або реакції на зовнішні подразники. На сьогоднішній день більшість науковців розглядають інтелект як здатність індивіда адаптуватися до навколишнього середовища [7, с. 117].

Так, науковець Ч. Спірмен розглядав категорію «інтелект» як фактор розумової енергії. Він розглядав через дотичну категорію «розум». В свою чергу, дослідник В. Фурман, трактує інтелект як систему психічних механізмів, які зумовлюють можливість побудови «всередині» індивіда об'єктивної картини того, що відбувається [16, с. 101].

Є різні типології інтелекту, так Говард Гарднер розрізняє 9 типів інтелекту:

- внутрішньоособистісний (Intrapersonal). Людина, яка має внутрішньоособистісний інтелект добре розуміє себе і про таких кажуть, що вони знають собі ціну;
- лінгвістичний (Linguistic). Лінгвістичний інтелект дає можливість висловлювати свої думки та розуміти ідеї;
- логіко-математичний (Logical/Mathematical). Власники логіко-математичного інтелекту сильні в обґрунтуванні та логічному мисленні, розрізняють тенденції та залежності у звичайних речах;
- природознавчий (Naturalist). Дає розуміння особливостей природного світу, його чуттєве сприйняття;
- екзистенційний (Existential). Дає глибоку мотивацію питанням людини про життя, смерть та реальність взагалі;
- просторовий (Spatial) – це просторове мислення, що часто виражається у здатності створювати нові образи;
- музичний (Musical). Дає почуття ритму та здатність чути та керувати моделями звуку;
- міжособистісний (Interpersonal) – це здатність розуміти інших, що сприятливо позначається на командній роботі;
- тілесно-кінестетичний (Bodily/Kinesthetic). Визначає фізичну активність власника, його здатність насолоджуватися рухами тіла та навіть створювати на основі цих рухів образи [16, с. 101].

Науковець І. Ковалинська детально вивчаючи сутність поняття «інтелект» зазначала, що «соціальний інтелект» і «емоційний інтелект» – це терміни, що позначають різновиди (види, типи) інтелекту. Ці терміни позначають явища, що використовуються при вирішенні емоційних та соціальних завдань когнітивними способами,

виробляючи когнітивне оперування «об'єктами», що мають емоційну або соціальну природу. При цьому для пізнання використовуються нетрадиційні форми: інтроспекція, ауторефлексія, зовсім мало вивчені способи: емпатія, інтуїція та інші [6, с. 113].

Науковці М. Зось-Кіор, М. Сьомич, І. Лядський розглядали категорію «емоційний інтелект» як здатність розуміти, усвідомлювати та управляти власними емоціями, своєю мотивацією, думками і поведінкою, регулювати свій емоційний стан, а також це вміння управляти емоційними станами інших людей, помічати їхні актуальні потреби, співпереживати і розвивати їхні сильні сторони [4, с. 173].

Вітчизняний вчений В. Фурман зазначав, що емоційний інтелект – це вміння дати раду своїм і чужим емоціям: точно зрозуміти, оцінити і виразити їх [16, с. 103].

Дослідниця Д. Ципіна визначала, що емоційний інтелект – це здатність працювати з емоціями і проявляти емпатію [18, с. 183].

Для детального вивчення змісту основної категорії нашого дослідження пропонуємо розглянути етимологію слова «невербальний»: невербальний – несловесний; який не має вербального вираження [9, с. 35].

На думку І. Ковалинської невербальний інтелект – це різновид інтелекту, який використовується як опорно зоровий образ та просторове уявлення [6, с. 75].

Вітчизняні дослідники Л. Крупельницька та О. Шпортун зазначали, що невербальний інтелект це мислення образами [8, с. 85].

Як ми бачимо з цих визначень основу невербального інтелекту складають образи. Часто образи є частиною мистецтва, що має ключову роль у формуванні невербального інтелекту. На думку Л. Шестопалова, В. Кожевнікова, О. Бородавко та М. Гордієвич мистецтво – це насамперед особлива мова. Природа цієї мови не цілком ясна, особливо у випадку сучасного мистецтва, але тут можна зробити тільки кілька розрізнених зауважень на цю складну тему [19, с. 93].

Науковці А. Бреддлі та Дж. Хітч в контексті розвитку невербального інтелекту зазначають, мистецтво є одним із засобів комунікації людей, їх спілкування один з одним. Як всяке такий засіб, мистецтво передбачає спеціальний мову. Часто її називають «мовою образів», щоб відрізнити від мови, що має справу зі значеннями і знаками [20, с. 487].

Нерідко мистецтво визначається як мислення за допомогою художніх образів. Вітчизняна дослідниця А. Палій відмічає, що мистецтво починається тоді – коли людина з метою передати іншим людям випробуване їм почуття знову викликає його в собі і відомими зовнішніми знаками виражає його [12, с. 71].

Своєрідність мови образів полягає в тому, що в ній опис, вираження почуттів, оцінка і навіювання почуттів настільки злиті, що часто їх взагалі не можна відокремити один від одного. Це знаходить відображення і в філософії мистецтва, іноді промовистим про мистецтво на мові самого мистецтва.

У наукових джерелах невербальний інтелект розглядається поряд з дотичною категорією вербального інтелекту. Вербальний – це такий, що стосується мови та мовлення (зокрема мови мистецтва: колір, штрих, динаміка, мелодія, слово, тощо); словесний [9, с. 15].

Вітчизняна дослідниця А. Палій зазначає, що вербальний інтелект – це вроджена здатність мислити в процесі говоріння, несвідомо відчуваючи, при цьому, бажання інших людей [12, с. 71]. Розвиток невербального інтелекту у дітей молодшого шкільного віку засобами образотворчого мистецтва ґрунтується на актуальних підходах сучасної педагогіки, яка орієнтується на гармонійний розвиток особистості. Завдяки своїй унікальній здатності сприяти розвитку креативного мислення, творчих

навичок та соціальної взаємодії, образотворче мистецтво є ключовим засобом для формування у дітей комплексного розуміння світу, що виходить за межі вербальних можливостей [5]. Зокрема, мистецькі активності допомагають дітям вільно самовиражатися, розвивати здатність до візуалізації емоцій та поглиблювати емпатію, що є основою успішної соціалізації і майбутнього міжособистісного спілкування.

Розвиток невербального інтелекту відповідає цінностям Нової української школи (НУШ), яка ставить за мету формування компетентностей, необхідних для ефективною реалізації учнів у майбутньому. Серед цих компетентностей значне місце відводиться розвитку креативності, критичного мислення, емоційного інтелекту, соціальної взаємодії та міжособистісної комунікації [7]. Одним із ключових аспектів програми НУШ є визнання важливості невербального інтелекту для розвитку учнів, що дозволяє створити сприятливе середовище для виховання цілісних особистостей із розвиненими комунікативними та аналітичними здібностями. Невербальний інтелект, або здатність до розуміння та вираження емоцій, символів і образів без використання слів, охоплює такі ключові компоненти:

Просторове мислення: Вміння оперувати тривимірними образами та орієнтуватися у просторі є необхідним для успішного засвоєння знань у таких предметних областях, як математика, природничі науки та мистецтво. Просторове мислення сприяє формуванню гнучкості у вирішенні завдань, що пов'язані із просторовими уявленнями, та є важливим елементом у підготовці до інженерного мислення. НУШ також передбачає розвиток цього аспекту через візуальні завдання, де діти вчаться сприймати ідеї через об'єкти та форми.

Зорово-просторова пам'ять: Навичка збереження та відтворення зорових образів є важливою для розуміння навчального матеріалу. Зорово-просторова пам'ять допомагає дітям концентруватися на деталях, структурі інформації та взаємозв'язках між об'єктами. Її розвиток впливає на здатність аналізувати, запам'ятовувати та відтворювати навчальні тексти, схеми та таблиці, що є важливими для всебічного розвитку дитини.

Символічне мислення: Уміння розуміти та інтерпретувати візуальні символи, знаки і схематичні зображення лежить в основі розвитку креативності та абстрактного мислення. Символічне мислення дозволяє дітям створювати нові образи та концепти, які розширюють межі їхнього мислення, і сприяє формуванню образного сприйняття світу. Це особливо важливо для досягнення принципу творчого підходу до навчання, який реалізується в рамках НУШ.

Емоційна експресія та сприйняття: Навчання розумінню власних емоцій і здатність розпізнавати емоції інших за допомогою невербальних сигналів, таких як жести, міміка та інтонація, є важливою частиною соціальної компетентності. Емоційна експресія формує у дітей емпатію та здатність до співчуття, що дозволяє розвивати навички співпраці та взаємодії з іншими [3].

Розвиток цих компонентів сприяє формуванню гармонійної особистості, яка здатна до вираження своїх думок та емоцій через різні форми невербальної комунікації, краще розуміє навколишній світ і готова до творчого вирішення складних завдань [6].

Образотворче мистецтво є одним із найбільш ефективних інструментів для розвитку невербального інтелекту у дітей. Завдяки мистецьким практикам учні вчаться виражати свої думки, почуття та ідеї через візуальні образи, що значно розширює їхні можливості самовираження та соціальної адаптації. Крім того, творчі заняття

дозволяють учням маніпулювати об'єктами в уяві, що сприяє розвитку абстрактного мислення та здатності до образного сприйняття.

Методи розвитку невербального інтелекту через образотворче мистецтво передбачають різноманітні творчі завдання та інтеграцію мистецтва в навчальні предмети. Наприклад, для розвитку просторового мислення можна застосовувати вправи на створення тривимірних моделей, а для розширення символічного мислення – завдання на інтерпретацію зображень або створення асоціацій до абстрактних понять.

Для забезпечення всебічного розвитку невербального інтелекту через образотворче мистецтво застосовуються такі методики:

Методика асоціативного малювання: Ця методика дає змогу учням створювати образи на основі емоційних та сенсорних асоціацій, що розширює їхній емоційний спектр і розвиває уяву. Наприклад, завдання на відображення певних емоційних станів, таких як «радість», «спокій» або «захоплення», через колір та форму, сприяє розвитку емоційного інтелекту.

Колаж для розвитку візуальної пам'яті та символічного мислення: Робота над колажами дозволяє дітям поєднувати різні елементи, текстури і кольори, що сприяє розвитку композиційних навичок та здатності до символічного сприйняття. Ця діяльність підтримує цілі НУШ щодо інтеграції творчих і візуальних методів у навчальний процес.

Ліплення з глини або пластиліну: Завдання на створення об'єктів з глини або пластиліну допомагають розвивати просторове мислення, що є важливим для невербального інтелекту. Крім того, така діяльність стимулює тактильне сприйняття та координацію рухів.

Ігрові мистецькі завдання та візуальні головоломки: Інтерактивні завдання, такі як пошук відмінностей між малюнками або вирішення візуальних головоломок, допомагають розвивати зорове сприйняття та уважність, що є необхідним для успішного навчання.

Образотворче мистецтво не лише сприяє розвитку невербального інтелекту, але й підтримує цінності НУШ, зокрема розвиток соціальної компетентності, емоційної саморегуляції та культури спілкування. Спільні творчі проекти дозволяють учням навчитися працювати в групі, ділитися ідеями та знаходити спільні рішення, що сприяє розвитку комунікативних навичок та створенню дружнього класного середовища. Заняття образотворчим мистецтвом допомагають формувати почуття відповідальності за результати роботи та підтримують розвиток критичного мислення, оскільки діти вчаться аналізувати свої художні твори, оцінювати їх з точки зору емоційного і змістового наповнення.

Для забезпечення ефективного розвитку невербального інтелекту засобами мистецтва в умовах НУШ вчителям варто використовувати такі підходи:

1. *Інтегрувати мистецькі методи в інші предмети:* використання мистецтва у вивченні математики, природничих наук і мови допомагає дітям краще запам'ятовувати інформацію через асоціації та візуалізацію.

2. *Сприяти вільному вираженню думок і почуттів через малюнок:* дозвіл на експерименти і самовираження під час мистецьких занять дає змогу розвивати уяву, формуючи власний творчий стиль учнів.

3. *Розвивати взаємодію дітей у творчих процесах:* групові творчі проекти, де кожен учасник має змогу доповнити спільний результат, сприяють розвитку комунікативних і соціальних компетентностей.

Завдяки інтеграції мистецтва в процес навчання, що є одним із ключових принципів НУШ, молодші школярі зможуть ефективніше розвивати невербальний інтелект, а також отримувати навички, що допомагають їм адаптуватися до вимог сучасного суспільства.

Таким чином, образотворче мистецтво відіграє важливу роль у формуванні інтелектуальної та емоційної зрілості дітей, надаючи їм можливість не тільки виражати свої почуття, але й розвивати навички, необхідні для подальшого навчання та особистісного зростання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Результати проведеного дослідження свідчать про те, що образотворче мистецтво є важливим інструментом для розвитку невербального інтелекту молодших школярів, сприяючи їхньому комплексному особистісному розвитку. Залучення дітей до занять образотворчим мистецтвом має позитивний вплив на формування низки важливих когнітивних та емоційних навичок, таких як просторове мислення, зорово-просторова пам'ять, символічне мислення та емоційна експресія. Ці навички є основою для успішного навчання та самовираження дітей, оскільки дозволяють їм краще розуміти навколишній світ і спілкуватися з іншими людьми не лише вербально, але й через образи, символи та емоційні прояви. Крім того, заняття мистецтвом розвивають інтуїцію, творче мислення та здатність до міжособистісної комунікації, що є важливими складовими соціальної компетентності. Такий підхід не тільки сприяє загальному розвитку дітей, але й відповідає сучасним освітнім тенденціям, зокрема концепції Нової української школи, яка орієнтована на виховання креативних, емоційно зрілих та соціально активних особистостей.

Розвиток невербального інтелекту, підтримуваного заняттями образотворчим мистецтвом, не обмежується лише покращенням навичок візуально-просторового сприйняття. Такі заняття дозволяють дітям краще виражати власні емоції, думки та внутрішні переживання через художні образи, формуючи їхню емоційну компетентність і здатність до співпереживання. Вміння розуміти емоційний стан інших людей через невербальні сигнали є важливим аспектом соціалізації, який сприяє розвитку толерантності, здатності до конструктивної співпраці та позитивного міжособистісного спілкування. Залучення дітей до образотворчого мистецтва на ранньому етапі їхнього розвитку дозволяє створити сприятливі умови для формування гармонійної, всебічно розвиненої особистості, здатної до гнучкого мислення та самостійного вирішення проблем.

Перспективи подальших досліджень спрямовані на розробку й апробацію спеціалізованих методик, які б дозволяли систематично використовувати образотворче мистецтво для розвитку невербального інтелекту в освітньому процесі початкової школи. Важливим завданням є також створення ефективних методичних рекомендацій для вчителів, які сприятимуть інтеграції мистецтва в навчальний процес на різних етапах освітньої програми. Перспективними є дослідження, що аналізують вплив різних видів мистецької діяльності (малювання, ліплення, колаж, створення аплікацій) на розвиток окремих компонентів невербального інтелекту. Зокрема, малювання сприяє розвитку просторового мислення та уяви, ліплення розвиває тактильне сприйняття і координацію рухів, а створення колажів допомагає формувати навички символічного мислення та композиційного бачення.

У подальших дослідженнях доцільно вивчити можливості інтеграції методів образотворчого мистецтва у викладання точних наук та гуманітарних дисциплін. Такий підхід дозволить дітям засвоювати новий матеріал через образні асоціації та

візуалізацію, що, у свою чергу, сприятиме розвитку їхньої здатності до абстрактного мислення, аналізу та синтезу інформації. Наприклад, використання візуальних моделей та символів у вивченні математики та природничих наук може покращити розуміння дітьми абстрактних понять, а інтеграція мистецтва у мовні дисципліни здатна допомогти їм розвивати уяву та образне сприйняття текстів.

Загалом, подальше вивчення методів і засобів, які можуть підвищити ефективність розвитку невербального інтелекту за допомогою образотворчого мистецтва, здатне істотно покращити якість навчального процесу та створити більш інклюзивне та підтримуюче освітнє середовище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрос Є. І. Інтелект у структурі людського буття : монографія. Київ : СтилоС, 2010. 358 с.
2. Буров О., Рибалка В., Вінник Н., Динаміка розвитку інтелектуальних здібностей обдарованої особистості у підлітковому віці. Київ : ТОВ «Інфосистем», 2012. 258 с.
3. Виноградова В. Є. Освіта як фактор розвитку творчих здібностей особистості. *Теорія і практика сучасної психології*. Запоріжжя. 2018. № 5. С. 240-244.
4. Зось-Кіур М. В., Сьомич М. І., Лядський І. К. Соціальний та емоційний інтелект : безпекові аспекти. Безпекові аспекти управління організаціями в умовах війни та повоєнної відбудови держави : матеріали Леськів. Львів : ЛьвДУВС, 2023. С. 173-175.
5. Кадемія М. Ю., Кізім С. С. Інформаційно-комунікаційні технології навчання : термінологічний словник. Вінниця : ФОП Тарнашинський О. В., 2017. 295 с.
6. Ковалинська І. В. Невербальна комунікація. Київ : Вид-во «Освіта України», 2014. 289 с.
7. Колбасова Х. В. Особливості використання технологій невербального інтелекту у спеціальній психології. *Габітус*. Вип. 37. 2022. С. 117-121.
8. Крупельницька Л. Ф., Шпортун, О. М. Здатність до генерування гумору : зв'язки з емоційним та невербальним інтелектом і особистісними факторами при психічній патології. *Вісник післядипломної освіти. Серія: Соціальні та поведінкові науки*. Вип. 3. 2017. С. 79-97.
9. Лук'янюк В. Словник іншомовних слів. 2001. URL: <https://www.jnsm.com.ua/ures/book/index.shtml?fbclid=IwAR271b6o6-NmiLlF6XyElbc0-j5GU1BmoX8G6dAXewLG5s2iRPaXOyUKvws>
10. Матвієнко О., Митник О., Довбня С. Підготовка до професійної педагогічної діяльності фахівців спеціальності «Дошкільна освіта» в університетах Австрії : креативність, цінності, критичне мислення. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 3 (31). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-3\(31\)-1126-1137](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-3(31)-1126-1137)
11. Матвієнко О., Цзін Ч. Психологічні чинники та педагогічні передумови розвитку й формування критичного мислення майбутнього вчителя. *Освітньо-науковий простір*. 2024. № 6 (1). С. 97-109. URL: [https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.6\(1\).2024.10](https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.6(1).2024.10)
12. Палій А. Диференціальна психологія : навч. посіб. Київ: Академвидав, Серія «Альма матер», 2010. 290 с.
13. Романова І. А. Генеза сутності поняття Інтелект. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. Вип. 36. 2012. С. 152-157.
14. Старинська О. В. Основні психологічні підходи до вивчення феномена «інтелект»: теоретичний науковий дискурс. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Психологія*. Вип. 4. 2022. С. 9-14.
15. Форостюк Т., Форостюк В. Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва у початковій школі. *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 5 (39). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-5\(39\)-551-561](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-5(39)-551-561)

16. Фурман В. В. Психологічні особливості взаємозв'язку емоційного інтелекту та креативності студента. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки»*. Вип. 13 (4). 2020. С. 99-114.
17. Харченко С. В. Особливості взаємозв'язків здібностей загального та соціального інтелекту у поліцейських на різних етапах фахової підготовки. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 1. Т. 1. С. 194-198.
18. Ципіна Д. С. Роль невербальних засобів комунікації у формуванні емоційного інтелекту студентів економічної галузі на занятті з іноземної мови. *Future of Work : Technological, Generational and Social Shifts : Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Internet Conference, May 11-12, 2023. Dnipro, 2023*. P. 183-184.
19. Шестопалова Л. Ф., Кожевнікова В. А., Бородавко О. О., Гордієвич М. С. Динаміка розвитку невербального інтелекту та мнестичних функцій у дітей із синдромом дефіциту уваги та гіперактивності в ході реабілітації за системою інтенсивної нейрофізіологічної реабілітації В. І. Козьявкіна. *Психіатрія, неврологія та медична психологія*. Вип. 3. № 1. 2016. С. 91-95.
20. Baddeley A. D., Hitch G. J. Developments in the concept of working memory. *Neuropsychology*. 1994. Vol. 8. P. 485-493.
21. Cherniss C. Emotional intelligence : Toward clarification of a concept. *Industrial and organizational psychology*. Vol. 3.2. 2010. P. 110-126.
22. Gottfredson L. Evolutionary perspective on raising intelligence. *Personality and Individual Differences*. Vol. 60. 2014. P. 30-39.
23. Vernon P. E. *Intelligence and Cultural Environment (Psychology Revivals)*. Routledge, 2014. 274 p.

REFERENCES:

1. Andros, Ye. I. (2010). *Intelekt u strukturi liudskoho buttia* [Intellect in the Structure of Human Existence]. Kyiv : Stylos [in Ukrainian].
2. Burov, O., Rybalko, V., & Vynnyk, N. (2012). *Dynamika rozvytku intelektualnykh zdibnostei obdarovanoi osobystosti u pidlitkovomu vitsi* [Dynamics of the Development of Intellectual Abilities of Gifted Adolescents]. Kyiv : TOV «Infosystem» [in Ukrainian].
3. Vinogradova, V. Ye. (2018). *Osvita yak faktor rozvytku tvorchykh zdibnostei osobystosti* [Education as a Factor in the Development of Individual Creative Abilities]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii – Theory and Practice of Modern Psychology, 5*, 240-244 [in Ukrainian].
4. Zos-Kior, M. V., Siomych, M. I., & Liadskyi, I. K. (2023). *Sotsialnyi ta emotsiinyi intelekt : bezpekaovi aspekty* [Social and Emotional Intelligence : Security Aspects]. In *Bezpekaovi aspekty upravlinnia orhanizatsiiamy v umovakh viiny ta povoiennoi vidbudovy derzhavy: materialy Leskiv* [Security Aspects of Organization Management in Conditions of War and Post-War Reconstruction of the State : Materials from Leskiv] (pp. 173-175). Lviv : LvivDUVS [in Ukrainian].
5. Kademiia, M. Yu., & Kizim, S. S. (2017). *Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii navchannia : terminolohichni slovnyk* [Information and Communication Technologies in Education : Terminological Dictionary]. Vinnytsia : FOP Tarnashynskiy O. V. [in Ukrainian].
6. Kovalytska, I. V. (2014). *Neverbalna komunikatsiia* [Nonverbal Communication]. Kyiv : Vydvo «Osvita Ukrainy» [in Ukrainian].
7. Kolbasova, Kh. V. (2022). *Osoblyvosti vykorystannia tekhnolohii neverbalnogo intelektu u spetsialnii psykholohii* [Features of the Use of Nonverbal Intelligence Technologies in Special Psychology]. *Habitus, 37*, 117-121 [in Ukrainian].
8. Krupelnytska, L. F., & Shportun, O. M. (2017). *Zdatnist do heneruvannia humoru : zviazky z emotsiinyim ta neverbalnym intelektom i osobystisnymy faktorymy pry psykhotychnii patologii* [Humor Generation Ability: Links with Emotional and Nonverbal Intelligence and Personal Factors]

in Psychotic Pathology]. *Visnyk pislidyplomnoi osvity. Seriiia : Sotsialni ta povedinkovi nauky – Bulletin of Postgraduate Education. Ser. Social and Behavioral Sciences*, 3, 79-97 [in Ukrainian].

9. Lukianyk, V. (2001). *Slovyk inshomovnykh sliv [Dictionary of Foreign Words]*. Retrieved from: <https://www.jnsm.com.ua/ures/book/index.shtml?fbclid=IwAR271b6o6-NmiLlF6XyElbc0-j5GU1BmoX8G6dAXewLG5s2iRPaXOyUKvws> [in Ukrainian].

10. Matviienko, O., Mytnyk, O., & Dovbnia, S. (2024). *Pidhotovka do profesiinoi pedahohichnoi diialnosti fakhivtsiv spetsialnosti «doshkilna osvita» v universytetakh Avstrii : kreatyvnist, tsinnosti, krytychne myslennia [Preparing Professionals in the “Preschool Education” Field in Austrian Universities : Creativity, Values, Critical Thinking]*. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnologii – Scientific Innovations and Advanced Technologies*, 3 (31). Retrieved from: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-3\(31\)-1126-1137](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-3(31)-1126-1137) [in Ukrainian].

11. Matviienko, O., & Tszin, Ch. (2024). *Psykhologichni chynnykyta pedahohichni peredumovy rozvytku i formuvannia krytychnoho myslennia maibutnoho vchytelia [Psychological Factors and Pedagogical Prerequisites for the Development and Formation of Critical Thinking in Future Teachers]*. *Osvitno-naukovyi prostir – Educational and Scientific Space*, 6 (1), 97-109. Retrieved from: [https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.6\(1\).2024.10](https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.6(1).2024.10) [in Ukrainian].

12. Palii, A. (2010). *Dyferentsiina psykhohohiia: navch. posib [Differential Psychology: Textbook]*. Kyiv : Akademydav, Ser. Alma Mater [in Ukrainian].

13. Romanova, I. A. (2012). *Heneza sutnosti poniattia Intelpekt [Genesis of the Concept of Intellect]*. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity – Problems of Engineering and Pedagogical Education*, 36, 152-157 [in Ukrainian].

14. Starinska, O. V. (2022). *Osnovni psykhologichni pidkhody do vyvchennia fenomena «intelekt» : teoretychnyi naukovyi dyskurs [Main Psychological Approaches to Studying the Phenomenon of “Intellect” : Theoretical Scientific Discourse]*. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Series Psychology – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University, Ser. Psychology*, 4, 9-14 [in Ukrainian].

15. Forostiuk, T., & Forostiuk, V. (2024). *Rozvytok tvorchykh zdibnostei molodshykh shkoliariv na urokakh obrazotvorchoho mystetstva u pochatkovii shkoli [Development of Creative Abilities in Younger Schoolchildren in Visual Arts Classes in Primary Schools]*. *Perspektyvy ta innovatsii nauky – Perspectives and Innovations of Science*, 5 (39). Retrieved from: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-5\(39\)-551-561](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-5(39)-551-561) [in Ukrainian].

16. Furman, V. V. (2020). *Psykhologichni osoblyvosti vzaïmozv'iazku emotsiïnoho intelektu ta kreatyvnosti studenta [Psychological Features of the Relationship Between Emotional Intelligence and Creativity in Students]*. *Visnyk pislidyplomnoi osvity. Series «Social and Behavioral Sciences» – Bulletin of Postgraduate Education, Ser. Social and Behavioral Sciences*, 13 (4), 99-114 [in Ukrainian].

17. Kharchenko, S. V. (2019). *Osoblyvosti vzaïmozv'iazkiv zdibnostei zahalnoho ta sotsialnoho intelektu u politseïskykh na riznykh etapakh fakhovoi pidhotovky [Peculiarities of Relationships Between General and Social Intelligence in Police Officers at Different Stages of Professional Training]*. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykhohohiï – Theory and Practice of Modern Psychology*, 1 (1), 194-198 [in Ukrainian].

18. Tsyypina, D. S. (2023). *Rol neverbalnykh zasobiv komunikatsii u formuvanni emotsiïnoho intelektu studentiv ekonomichnoi haluzi na zaniatti z inozemnoi movy [The Role of Nonverbal Communication in the Formation of Emotional Intelligence in Economics Students in Foreign Language Classes]*. *In Future of Work : Technological, Generational and Social Shifts : Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Internet Conference, May 11-12, P. 183-184. Dnipro* [in Ukrainian].

19. Shestopalova, L. F., Kozhevnikova, V. A., Borodavko, O. O., & Hordiievych, M. S. (2016). *Dynamika rozvytku neverbalnoho intelektu ta mnestychnykh funktsii u ditei iz syndromom defitsytu uvahy ta hiperaktyvnosti v khodi reabilitatsii za systemoiu intensyvnoi neirofiziologichnoi reabilitatsii V. I. Koziavkina [Dynamics of the Development of Nonverbal Intelligence and Mnestic Functions in Children with Attention Deficit and Hyperactivity Disorder During Rehabilitation Using the V. I. Koziavkin Intensive Neurophysiological Rehabilitation*

System]. *Psykhiatriia, nevrolohiia ta medychna psykholojiia – Psychiatry, Neurology and Medical Psychology*, 3 (1), 91-95 [in Ukrainian].

20. Baddeley, A. D., Hitch, G. J. (1994). Developments in the concept of working memory. *Neuropsychology*. Vol. 8, 485-493 [in English].

21. Cherniss, C. (2010). Emotional intelligence : Toward clarification of a concept. *Industrial and organizational psychology*. Vol. 3.2, 110-126 [in English].

22. Gottfredson, L. (2014). Evolutionary perspective on raising intelligence. *Personality and Individual Differences*. Vol. 60, 30-39 [in English].

23. Vernon, P. E. (2014). *Intelligence and Cultural Environment (Psychology Revivals)*. Routledge, 274 p. [in English].